FORO RURAL SUSTENTABLE · CONCLUSIÓNS

IV Foro Rural Sustentable

Resumo de sesións, conclusións e prioridades do público

📍 Castelo do Castro de Caldelas, Ourense 📅 17, 18 e 19 de abril de 2026

DESCARGAR DOCUMENTO ORIXINAL (PDF)

O IV Foro Rural Sustentable reuniu no Castelo do Castro de Caldelas a gandeiras, emprendedores, investigadores, comunicadores e representantes de organizacións sociais para debater os retos e oportunidades do medio rural galego e ibérico. O programa incluíu oito sesións que abordaron desde o contexto xeral do rural ata o emprendemento, a tecnoloxía, a vivenda, o relevo xeracional e unha perspectiva histórica.

Este documento recolle o resumo de cada sesión xunto coas conclusións que xurdiron de cada bloque e as prioridades seleccionadas polo público a través da ferramenta de participación Nakko.

VER PRIORIDADES DO PÚBLICO (NAKKO) →

BENVIDA · APERTURA

Benvida e apertura

Marcos Pérez — Director da Fundación Galicia Sustentable

Marcos Pérez abriu o foro destacando o valor simbólico do espazo elixido: o Castelo do Castro de Caldelas non como ruína decorativa, senón como elemento vivo do territorio. A proba era inmediata: mentres o equipo montaba o evento, varios nenos xogaban no recinto. Ese detalle resumiu a aposta do foro, un espazo que segue sendo parte do presente, non do pasado.

Agradeceu o apoio dos patrocinadores que fan posible a edición: Corporación Hijos de Rivera, ABANCA e Gadis. Tamén a Inés Vega, alcaldesa do Castro de Caldelas, pola cesión do castelo para acoller o encontro.

Presentou a Manuel Campo Vidal, colaborador estable do foro desde hai tres anos, como unha voz comprometida co cambio no rural que volve cada ano para ser partícipe activo do proceso.

CONCLUSIÓNS DA SESIÓN

Marcos Pérez lembrou na apertura unha idea que José Juan Ruiz, presidente do Real Instituto Elcano, lanzara o ano anterior neste mesmo foro: «o dato mata o relato». Unha advertencia que apunta en dúas direccións: os datos permiten desmontar narrativas negativas inxustificadas sobre o rural, pero tamén obrigan a ser honestos cando o relato positivo non está respaldado pola evidencia.

- O rural non é un problema demográfico: é un problema de narrativa, de burocracia e de ausencia de planificación territorial real. Cambiar o relato sen cambiar as estruturas non abonda.

CONTEXTO · 10:15H

Avances no contexto rural

Manuel Campo Vidal — Xornalista

Campo Vidal abriu desde unha posición persoal: fillo dunha aldea de 158 habitantes, viviu de preto a lóxica que durante décadas expulsou talento do interior. A anécdota do profesor que consideraba máis listos aos que emigraban sintetiza un imaxinario colectivo que, segundo el, hai que desmontar sen romantizar.

A súa intervención xirou arredor da carga semántica dos nomes que se lle deron ao rural: España do interior, España baleira, España baleirada, España abandonada. Todos negativos. Propuxo abandonar esa narrativa non para ocultar os problemas reais, senón porque a linguaxe condiciona as solucións que somos capaces de imaxinar.

> *«As cidades estamos en débeda co mundo rural. Hai que recoñecer esa débeda a través de leis que beneficien o mundo rural.»*

CONCLUSIÓNS DA SESIÓN

- O rural non é un problema demográfico: é un problema de narrativa, de burocracia e de ausencia de planificación territorial real. Cambiar o relato sen cambiar as estruturas non abonda.
- Non existe un único modelo de rural. Os instrumentos de planificación, a fiscalidade e os servizos deben adaptarse á diversidade real dos territorios, non aplicarse de forma uniforme.

SERVIZOS PÚBLICOS · 10:45H

Dispersión fronte a eficiencia

Luis García · José Manuel Dopazo · José Luis Martín Palacín · Trini de Lorenzo

A mesa comezou cuestionando a falsa dicotomía entre rural e urbano, dous mundos que se presentan como antagónicos cando son interdependentes. Luis García (EFA Fonteboa) sinalou

que vivir no rural percíbese como un obstáculo para ter proxectos, cando debería ser exactamente o contrario.

José Manuel Dopazo (IES Maruxa Mallo, Ordes) levou o debate á identidade: o peche progresivo de espazos de vida colectiva, asociacións veciñais e comisións de festas, está erosionando o sentido de pertenza dos adolescentes de 12 a 14 anos. Ao mesmo tempo, apuntou unha oportunidade que tende a ignorarse: o aumento de poboación procedente de América Latina e o norte de África que chega a concellos como Ordes e que en moitos casos aprende galego.

> *«Paréceme extraordinario ver a alguén que vén de Marrocos ou de Cuba e que fala galego co seu acento.»*
>
> José Manuel Dopazo

CONCLUSIÓNS DA SESIÓN

José Luis Martín Palacín (Asociación Cuarto Mundo) introduciu o concepto de inxustiza fiscal: unha persoa do rural contribúe igual que quen vive no centro dunha cidade, pero accede a moitos menos servizos. O exemplo é concreto: non poder ver un estreo de cine o mesmo día que alguén na Coruña non é unha anécdota, é un indicador de desigualdade territorial. Trini de Lorenzo (Cruz Vermella) explicou o modelo de intervención territorial da organización, baseado en voluntarios locais que coñecen os problemas antes de que cheguen aos servizos formais. O obxectivo compartido por toda a mesa: que o código postal non determine o acceso a dereitos básicos.

- Non existe un único modelo de rural. Os instrumentos de planificación, a fiscalidade e os servizos deben adaptarse á diversidade real dos territorios, non aplicarse de forma uniforme.

VIVENDA E TERRITORIO · 11:30H

Desbloquear o rural

Manuel Borobio · Eva González · Carmen Mota · Esteban Caja

Esta mesa abordou un dos bloqueos máis tanxibles do rural: a vivenda. España ten máis de mil aldeas sen ningún habitante e un parque de vivendas abandonadas que ninguén logra activar. O diagnóstico é compartido; as propostas, diverxentes.

Eva González (GDR, Ourense) formulou a pregunta clave: existe un só modelo de rural? O seu plan territorial cobre 25 concellos e ningún responde igual aos mesmos instrumentos. Calquera política de vivenda ou territorio que non parta desa heteroxeneidade está condenada ao fracaso.

Esteban Caja (H.I.G. Capital) achegou a perspectiva do capital privado: hai disposición a investir no rural, pero o investimento necesita unha ruta de viabilidade clara. O capital local ten vantaxe porque coñece o territorio e os seus axentes, pero esixe as mesmas condicións de retorno.

> *«Ata o silencio necesita partitura, xustamente o que necesitan estes territorios.»*
>
> Carmen Mota, citando a Carles Llop

CONCLUSIÓNS DA SESIÓN

Carmen Mota (arquitecta) foi a máis directa: España non ten un plan para o seu territorio interior. O risco xa non é abstracto, é a perda irreversible do patrimonio civil, a vivenda nas aldeas. Chamou a este espazo «a España vacilada», un termo que engade intencionalidade política ao diagnóstico de abandono. Manuel Borobio recoñeceu que os mimbres xa están aí: o rural galego non parte de cero, xa que conta con instrumentos,

iniciativas, axentes e xentes comprometidas. A dificultade non é a escala pequena fronte á grande, senón que estas pezas non se ven como parte dun mesmo tecido. O ano pasado Manuel Borobio propúxonos que é necesario levantar acta do que ocorre no territorio e ter un plan. Ese plan debe tecerse cos mimbres que temos para ser precisamente esa «partitura» construída cos mimbres de toda a xente.

- O solo e a vivenda son, xunto coa burocracia, os nós que bloquean o desenvolvemento rural. Sen acceso a terreo e a vivenda digna, ningunha outra política funciona.
- O sector rural necesita financiamento adaptado ás súas características: prazos máis longos, menor esixencia de garantías e comprensión dos ciclos produtivos propios do campo.
- O capital privado está disposto a investir no rural, pero necesita proxectos con viabilidade demostrable. A banca local e os instrumentos de financiamento territorial deben actuar como facilitadores, non como filtros.

XEOPOLÍTICA · 12:45H

Análise Merconorte

Bárbara Ruiz — Xornalista · Manuel Mostaza — ATREVIA

Manuel Mostaza encadrou o debate rural dentro dun marco xeopolítico máis amplo: a economía e a política non poden separarse, e o territorio tampouco pode entenderse á marxe desa relación. A frase que deixou como clave de bóveda foi a de Josep Piqué: «A xeografía sempre está, e a historia sempre volve». Nun contexto de reorganización de cadeas de subministración globais, a capacidade produtiva do rural galego e español non é un dato menor.

A pandemia demostrou que se pode vivir sen chips, pero non sen leite nin ovos. Esa dependencia alimentaria, que en tempos de normalidade pasa desapercibida, convértese nun argumento estratéxico de primeira orde cando as cadeas de subministración se interrompen. Galicia, ben posicionada xeograficamente, ten vantaxes competitivas reais nese escenario.

> *«A xeografía sempre está, e a historia sempre volve.»*
>
> Josep Piqué, citado por Manuel Mostaza

CONCLUSIÓNS DA SESIÓN

Mostaza tamén reivindicou a figura do xornalista profesional como antídoto contra a desinformación que circula por canles informais, un problema que afecta especialmente a comunidades rurais con menos acceso a medios de calidade. Bárbara Ruiz, xornalista e nova poboadora rural en Sanabria, encarnou en primeira persoa a tese de que o rural é viable cando existen as condicións mínimas: conectividade, transporte e servizos básicos.

- O rural non é un problema demográfico: é un problema de narrativa, de burocracia e de ausencia de planificación territorial real. Cambiar o relato sen cambiar as estruturas non abonda.
- A herdanza histórica do territorio é un activo. Desde as calzadas romanas como infraestrutura económica ata os sistemas de cultivo tradicionais, entender esa profundidade axuda a deseñar solucións máis duradeiras.

TECNOLOXÍA · 13:15H

Vender máis ou gastar menos

Fernando Jiménez — Gradiant · Lucía Castro — Datalife · Iván García — Néboda

Os tres ponentes coincidiron en rexeitar a dixitalización como fin en si mesma. A tecnoloxía no rural ten sentido cando se traduce en máis ingresos, menos custos ou condicións de traballo máis atractivas para reter poboación. Sen ese resultado concreto, é ruído.

Iván García (Néboda) opera desde a premisa de que a agricultura dixitalizada pode garantir volume con independencia da estacionalidade, algo que os mercados esixen e que o campo tradicional non sempre pode ofrecer. Engadir tecnoloxía aos procesos agrícolas tamén os fai máis atractivos para as xeracións novas, que non conciben traballar sen ferramentas dixitais.

> *«O dato vence o relato.»*
>
> Lucía Castro

> *«Cal é a próxima tecnoloxía que o vai petar? Creo que é irrelevante. O reto está en como estamos a utilizar as que xa temos.»*
>
> Fernando Jiménez

CONCLUSIÓNS DA SESIÓN

Lucía Castro (Datalife) sintetizou a lóxica do investimento tecnolóxico: o dato só ten valor cando existe conectividade para capturalo, capacidade para analizalo e, sobre todo, cando a tecnoloxía traduce esa análise nunha acción comprensible para o agricultor. Non unha gráfica, senón unha instrución: vai regar agora. Fernando Jiménez (Gradiant)

pechou o círculo: a tecnoloxía ten que facer viable o negocio, non decoralo. Sinalou tamén que a formación en tecnoloxía agraria brilla pola súa ausencia tanto na FP como na universidade.

- A tecnoloxía ten sentido no rural cando serve para facer viable un negocio, non como fin en si mesma. A pregunta non é que tecnoloxía vén, senón como se usa a que xa existe.

RELEVO XERACIONAL · 15:30H

O relevo non ten idade

Lucía Martínez · Lucía López · Rocío Vázquez · Lucía Casal — Gandeiras

A sesión máis intensa do foro. Catro gandeiras novas de Galicia, todas elas activas en redes sociais onde mostran sen filtros a realidade do campo, contaron en primeira persoa o que ningún plan de desenvolvemento rural recolle nos seus indicadores.

A burocracia apareceu como o obstáculo número un, e non de forma abstracta: formularios que ninguén explica, portas ás que non saben a quen chamar, axudas que na práctica son inaccesibles se non tes contactos ou cartos para contratar a quen as xestione. Rocío Vázquez foi directa: ser nova trouxo máis problemas que ser muller, sobre todo polos prexuízos e o papeleo.

> *«Pode ser atractivo traballar no rural, pero ves a burocracia e quítanseche as ganas todas. A que porta chamamos, quen nos vai axudar, cando nos van contestar? Eu sigo esperando respostas.»*
>
> Lucía Casal

CONCLUSIÓNS DA SESIÓN

Os incendios do verán anterior ocuparon un espazo emocional propio. Lucía Martínez describiu ter apagado lume con dous tractores, sen formación, sen axuda externa: «non sabía que era o medo ata ese momento». Lucía Casal aínda reacciona ao cheiro a fume. É o retrato dun Estado que delega a xestión do monte en quen vive del sen darlle os medios para protexelo. As catro coincidiron en que o rural ten máis recursos dos que se percibe desde fóra, e que o problema non é a falta de ganas, senón a falta de acompañamento real nos primeiros pasos. Lucía López, que fixo prácticas en Madrid, resumiuno: «como en Galicia non hai nada». Praia preto, sen atascos, produtos de calidade, comunidade. Só cando te vas entendes o que tes.

- O relevo xeracional existe. Hai mozas e mozos que elixen o rural con convicción. O que falla é o acompañamento institucional e a redución das trabas de entrada, non a motivación.
- Os incendios foron a lembranza máis dura do foro: o rural non pode seguir estando só nas emerxencias. A resposta institucional ten que estar á altura do que o territorio achega ao conxunto da sociedade.

EMPRENDEMENTO · 16:15H

Emprender: risco si, irresponsabilidade non

Xosé Lois Lamazares — Daveiga · Xesús Mazaira — Airas Moniz · Nuria Varela-Portas — Pazo de Vilane

Tres casos de emprendemento rural con traxectorias distintas e un denominador común: ninguén o fixo seguindo o manual. Xesús Mazaira (Airas Moniz) tardou seis anos en ver os primeiros resultados, recuperando prados e aprendendo a ir ao seu ritmo en lugar do ritmo que impuña o mercado. A clave foi cambiar a vaca: atopar unha raza que producise leite próximo á rubia galega, destinada historicamente a carne, para poñer en valor o sabor que os avós coñecían e que o mercado esquecera.

Nuria Varela-Portas (Pazo de Vilane) leva 30 anos falando de benestar animal e sustentabilidade cando ninguén usaba eses termos no packaging alimentario. O seu éxito foi converter un produto básico en gourmet. O seu fracaso, confiar en que a súa ética empresarial era compartida por todos os axentes cos que traballaba.

> *«Non é o mesmo emprender no rural que no urbano. Hai demasiada lexislación e quérese regular absolutamente todo.»*
>
> Xesús Mazaira

CONCLUSIÓNS DA SESIÓN

Xosé Lois Lamazares (Daveiga) describiu o momento en que un acordo financeiro caeu porque Sogarpo considerou o proxecto inviable. Cambiaron de provincia, de Ourense a Lugo, e atoparon respaldo. A lección non é que haxa que buscar a provincia correcta, senón que a viabilidade percibida desde unha mesa nunha cidade non sempre reflicte a

viabilidade real sobre o territorio. Os tres apuntaron á fiscalidade como territorio pendente: non é razoable que se esixa o mesmo a unha empresa dunha aldea de 12 habitantes que a unha de Madrid con todos os servizos dispoñibles. Lamazares pechou cunha proposta práctica: crear espazos de acompañamento para novos emprendedores rurais, onde quen leva tempo poida orientar a quen comeza.

- A burocracia é a principal barreira identificada polos asistentes. Non afecta só as empresas: afoga tamén os concellos que queren actuar. A simplificación administrativa é condición previa a calquera outra política rural.
- O sector rural necesita financiamento adaptado ás súas características: prazos máis longos, menor esixencia de garantías e comprensión dos ciclos produtivos propios do campo.
- O capital privado está disposto a investir no rural, pero necesita proxectos con viabilidade demostrable. A banca local e os instrumentos de financiamento territorial deben actuar como facilitadores, non como filtros.

PERSPECTIVA HISTÓRICA · 17:00H

Que fixeron os romanos polo rural?

Emilio del Río — Escritor e comunicador

Emilio del Río pechou o día cunha perspectiva histórica que funcionou como contrapunto e como espello. A pregunta do título non era retórica: os romanos fixeron moito polo rural, e a lista é máis longa do que adoita lembrarse.

Melloraron as técnicas agrícolas co arado romano, o uso de abono e sistemas de regadío máis eficientes. Estableceron a vila como unidade de produción e vivenda rural, definindo o hábitat que en boa parte de Galicia segue sendo recoñecible. Organizaron o territorio mediante a centuriación, dividindo a terra en parcelas regulares que reconfiguraron a paisaxe de forma duradeira. Impulsaron a tríade mediterránea (cereal, vide e oliveira) e introduciron prensas de aceite máis avanzadas. E construíron unha rede de calzadas que fixo posible o comercio, a comunicación e a cohesión territorial.

> *«Vive namorado da aixada e propietario dunha horta cultivada, coa que poderás dar de comer a cen seguidores de Pitágoras.»*
>
> Xuvenal, poeta satírico romano

CONCLUSIÓNS DA SESIÓN

A lección implícita era clara: as infraestruturas de conectividade, a organización do territorio e o apoio técnico á produción non son ideas novas. Son condicións que o rural necesitou sempre e que, cando existiron, funcionaron. A pregunta que quedou no aire: que faremos nós polo rural nos vindeiros dous mil anos?

- A herdanza histórica do territorio é un activo. Desde as calzadas romanas como infraestrutura económica ata os sistemas de cultivo tradicionais, entender esa profundidade axuda a deseñar solucións máis duradeiras.

ORGANIZA fundación galicia sustentable

IMPULSAN Hijos de Rivera ABANCA

GADIS